

Γρηγόριος Παλαμάς και σύγχρονη θεολογία (Κώστας Νούσης, Θεολόγος - Φιλολόγος)

[/ Πεμπτούσια](#)

Η Εκκλησία γιορτάζει αύριο, δεύτερη Κυριακή των Νηστειών, τη μνήμη του Γρηγορίου Παλαμά, αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Ο αγιορείτης αυτός όσιος μοναχός, που τιμήθηκε και με το αξίωμα της αρχιερωσύνης, τίθεται από την Εκκλησία στο βάθρο της δεύτερης Κυριακής, μετά από εκείνην της Ορθοδοξίας που ήδη εορτάσαμε. Με την ενέργεια αυτήν έχουμε, τρόπον τινά, μια συνέχεια της Κυριακής της Ορθοδοξίας, μια δεύτερη Κυριακή της Ορθοδοξίας, μια σύνδεση της λατρευτικής αναστήλωσης των ιερών εικόνων με τη θεολογία της άκτιστης Χάριτος, της οποίας μέγιστος εκφραστής αναδείχτηκε ο άγιος Γρηγόριος.

Πολλά έχουμε να διδαχτούμε από τον όσιο Γρηγόριο, αλλά εμείς εδώ θα σταθούμε σε δύο διαστάσεις της ζωής και της θεολογίας του: στην μυστική όραση του ακτίστου φωτός και στην ορθόδοξη ασκητικότητα. Και φυσικά, είναι λίαν αξιοπρόσεχτο το γεγονός της σύνδεσης μυστηριακής και ασκητικής ζωής, ευχαριστιακής και νηπτικής διάστασης, τόσο στη βιωτή, όσο και στα συγγράμματα του πατρός. Αυτό είναι εξάπαντος η Ορθοδοξία, θεωρία και πράξη, ορθό δόγμα και εν Χριστώ άσκηση των αρετών, σταυρικός αγώνας και θεωτική εν Πνεύματι μεταμόρφωση του ανθρώπου.

Η Εκκλησία δεν είναι καθόλου τυχαίο που τιμάει τόσο έντονα τον άγιο Γρηγόριο και τη θεολογία του. Σήμερα, ή μάλλον τις τελευταίες δεκαετίες, εξ επιδράσεως εν πολλοίς και της δυτικής χριστιανοσύνης, βλέπουμε να υπερισχύουν και στον ορθόδοξο χώρο πολλές άλλες τάσεις, οι οποίες φαίνεται να υποσκελίζουν κάπως την ασκητική και νηπτική διάσταση της χριστιανικής ζωής. Κοινωνική και πολιτική θεολογία, φεμινιστική, λογοτεχνική, πολιτισμική κλπ. εμφανίζονται

δυναμικά στο προσκήνιο μέσα από πληθώρα εκδόσεων και εκδηλώσεων. Δεν μπορούμε εξάπαντος να απορρίψουμε ή να υπονομεύσουμε τίποτε από όλα αυτά. Κείνο όμως που πρέπει να υπογραμμίσουμε είναι ότι τίποτε από αυτά δεν στέκεται στον χώρο της Ορθοδοξίας, αν δεν εκπορεύεται από τη σύνδεση ευχαριστιακής - λειτουργικής και «μυστικής» - ασκητικής ζωής. Σε κάθε άλλη περίπτωση εκπίπτει στο πεδίο της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, αμάρτημα το οποίο δυστυχώς δεν απέφυγαν οι εκ δυσμών νοησιαρχικοί αδερφοί μας, ρωμαιοκαθολικοί και προτεστάντες. Γι' αυτό, άλλωστε, δεν αγωνίστηκε και ενάντια στον εκλατινισθέντα Βαρλαάμ και τους λοιπούς λατινόφρονες ο μέγας Παλαμάς;

Στο σημείο αυτό ίσως αξίζει να επισημανθεί πως αυτά που μας χωρίζουν με τη δυτική χριστιανοσύνη είναι πολύ βαθύτερα από όσο θέλουν κάποιοι να τα βλέπουν και να τα παρουσιάζουν. Δεν αναφέρομαι φυσικά στις ζηλωτικές εξαλλοσύνες και στις φονταμενταλίζουσες κραυγές. Απλά βλέποντας τον αγώνα του Παλαμά - της Εκκλησίας δηλαδή - κατά των ρωμαιοκαθολικών, δεν μπορούμε παρά να προβληματιστούμε σοβαρά περί της «ορθοδοξίας» των δυτικών αδερφών μας. Και εξάπαντος η ορθοδοξία συμπορεύεται με την ορθοπραξία...

Όσον αφορά τώρα το δεύτερο σκέλος που το παρόν άρθρο θέλει να αγγίξει, το της ορθόδοξης άσκησης, θα αναφερθούμε σε δύο επίσης επίπεδα. Το ένα είναι η συνάφειά της με τη θέωση του ανθρώπου. Δεν υπάρχει καμία δυνατότητα θέωσης - θέας και κοινωνίας του Θεού - χωρίς την εν Χριστώ άσκηση και νήψη. Αλλά και δεν ωφελεί ουδέν η εν λόγω άσκηση μακράν της μυστηριακής - ευχαριστιακής ζωής. Αυτό λέει και δείχνει ο Παλαμάς, αυτό είναι η πεμπτουσία της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης μέσα σε λίγες λέξεις. Το υψηλότατο όραμα να καταστούμε και εμείς οι μηδαμινοί κατά Χάριν θεοί δεν είναι φαντασία ούτε ουτοπικός πόθος. Είναι μια οντολογία, μια αλήθεια σαρκωμένη στα πράγματα, στην ιστορία, στο αγιασμένο σκήνωμα του Παλαμά, αν θέλετε, στον ομώνυμο ναό του στη Θεσσαλονίκη.

Το άλλο επίπεδο που θα δούμε έχει σχέση με την άσκηση στην Ορθοδοξία και στις άλλες ανατολικές θρησκείες. Εδώ έχουμε μια άσκηση που οδηγεί στον μηδενισμό της ανθρώπινης αυτάρκειας, στην εξουθένωση της ανθρώπινης αυταρέσκειας, στην απόγνωση από τη γνώση του εαυτού μας και των δυνατοτήτων του. Αντίθετα, στις ανατολικές θρησκείες η άσκηση φέρνει την «αυτοπραγμάτωση», την ανάδειξη «κρυφών» δυνάμεων, τις οποίες όλοι θαυμάζουμε αφελέστατα στα παιδιάστικά, τουλάχιστον, φακιρικά κατορθώματα των γκουρού και των «φωτισμένων». Στην Εκκλησία η άσκηση εν Χριστώ οδηγεί στην απελπισία^[1]. Και τότε αρχίζει η προσευχητική κραυγή του Παλαμά στα πρώτα χρόνια της ασκήσεώς του στον Άθωνα: «Κύριε, φώτισόν μου το σκότος». Και τότε ακριβώς είναι που

κατεβαίνει ο Θεός με τις άκτιστες ενέργειές του και γίνεται η «σύμμιξις» θείας και ανθρωπίνης φύσεως (Β΄ Πέτρου 1:4).

Δυστυχώς, το όραμα της θέωσης χάνεται σιγά σιγά από τη θεολογία μας και από τη θρησκευτική μας εκπαίδευση. Πρέπει να το επαναφέρουμε παντί τρόπω. Ποιμαντικά, εκπαιδευτικά, μοναστικά, κατηχητικά κλπ. Μέσα υπάρχουν. Άνθρωποι δεν υπάρχουν πολλοί, φορείς της ησυχαστικής αυτής παράδοσης. Ας προσευχηθούμε να αναδείξει τέτοιους διδασκάλους ο Θεός με τις πρεσβείες του νυν τιμωμένου οσίου Γρηγορίου του Παλαμά. Ειδάλλως δεν μπορούμε και δεν δικαιούμεθα να μιλάμε για Ορθοδοξία, διότι απλούστατα θα έχουμε χάσει την ταυτότητά μας.

[1] Αρχιμ. Αιμιλιανού Σιμωνοπετρίτου, *Χαρισματική Οδός, ερμηνεία στον βίο του οσίου Νείλου του Καλαβρού*, εκδ. Ίνδικτος, 2008, σελ. 144.